

УДК 353.1.003.1

О. О. Акімов, кандидат наук з державного управління, заступник начальника відділу правового забезпечення Національної служби посередництва і примирення

ШЛЯХИ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНИМИ ПРОЦЕСАМИ: РЕГІОНАЛЬНІ АСПЕКТИ

Обґрунтовано та проаналізовано шляхи реалізації державного управління економічними процесами в регіонах. Досліджено вплив регіональних органів влади на відтворювальні процеси в регіоні з метою забезпечення збалансованого розвитку території й поліпшення завдяки цьому якості життя населення. Розглянуто регіон як цілісну, складну систему з відповідними соціально-політичними й економічними процесами, наявними об'єктами та суб'єктами управління.

Ключові слова: державне управління; регіональна економіка; територіальний розвиток; управління економікою; економічні процеси.

In the article grounded and the ways of realization of state administration economic processes are analysed in regions. Influence of regional organs of power on reproductive processes in a region with the purpose of providing of the balanced development of territory and improvement due to it of quality of life of population. Consideration of region as an integral, difficult system with the proper in it socio-political and economic processes, present objects and management subjects.

Key words: public administration; regional economy; regional development; economic management; economic processes.

Постановка проблеми. Нині в Україні актуальний розвиток регіональної економіки за рахунок децентралізації державного управління. Державне регулювання соціально-економічного розвитку країни є істотною ознакою сучасної ринкової економіки змішаного типу. Розумний симбіоз ринкових і державних регуляторів дає можливість реалізувати соціально-економічні цілі розвитку суспільства та регіонів, досягти високої ефективності виробництва, стабільного економічного розвитку, забезпечувати соціальну справедливість. У країнах із розвиненою ринковою економікою наміри запровадження прямого державного контролю втілюють у життя завжди, коли ймовірним стає руйнування конкуренції. І тут держава намагається врахувати як інтереси окремих груп економічних суб'єктів, так і загально визнані потреби суспільства у підтримуванні регульованого конкурентного порядку в країні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що проблемі регіонального управління економікою присвячено праці багатьох вітчизняних науковців. Так, у розрізі фундаментальних уявлень про регіональні проблеми, політику, продуктивні сили, соціальні процеси на особливу увагу заслуговує праця М. Некрасова "Регіональна економіка. Теорія, проблеми, методи" [1], в якій регіональна економіка ототожнюється з розміщенням продуктивних сил. Дослідження в цьому напрямі продовжив А. Румянцев [2]. На ототожненні регіональної економіки з розміщенням продуктивних сил наголошує також Т. Морозова [3].

© О. О. Акімов, 2014

Новий науковий напрям – теорію економіки регіону – запропонував М. Чумаченко, під керівництвом якого розроблено проект Концепції регіональної політики України. Він визначає соціально-економічний регіон як частину території держави, виділену за сукупністю різних ознак в адміністративну одиницю, діяльність якої свідомо спрямовують і координують для досягнення цілей суспільного розвитку і запобігання дії руйнівних чи негативних зовнішніх сил [4].

Деякі автори [5], розглядаючи регіональну економіку як частину економічної географії, зосереджують свою увагу на факторах, що зумовлюють найефективніше поєднання в територіально-промислових комплексах різних виробників і використання відповідних механізмів управління. Як окремий напрям у науці розглянуто регіональну економіку за галузевою ознакою (сільське господарство, промисловість, торгівля тощо), не враховуючи при цьому питання розміщення виробничих сил.

Представники молодшої генерації вчених, наприклад В. Воротілов [6], стверджують, що регіональна економіка як самостійна галузь економічних знань має вивчати становлення і розвиток економічних регіонів, а також просторові аспекти дії економічних законів виробництва, розподілу й обміну матеріальних благ у поєднанні з галузевими особливостями. Галузеві й територіальні аспекти вияву економічних законів у взаємодії формують регіональні виробничі відносини, які, на думку цих науковців, є предметом регіональної економіки, головна складова якого – економічний механізм узгодження територіальних і галузевих форм виробництва, місцевих та відомчих інтересів.

Метою статті є аналіз існуючих та обґрунтування нових, прийнятних для сучасної України шляхів реалізації державного управління економічними процесами в регіонах.

Виклад основного матеріалу. Процеси кардинальних політичних, економічних і соціальних перетворень, що відбуваються в Україні, актуалізували проблеми управління територіальним розвитком. Водночас на прийняття управлінських рішень на регіональному рівні впливають глобалізація, мегатенденції сучасного світового господарства, які свідчать за його перехід до інформаційного суспільства, встановлення довгострокових цілей, використання новітніх технологій (зокрема в публічному управлінні), поширення децентралізації, демократії співучасті в процесах управлінської демократії.

З огляду на це дослідження теоретико-методологічних засад сучасних методів, форм та механізмів реалізації державної регіональної політики набуває важливого значення з позицій реального розуміння особливостей функціонування інституту місцевого самоврядування у територіальній організації влади в Україні, динаміки її становлення в умовах демократизації суспільства, спрямованості на задоволення потреб громадян.

Безумовно, що найважливішим напрямом інституціональних перетворень в Україні має стати формування нового бачення мети, завдання та реалізації державної регіональної політики. На її сутність і зміст впливають певні процеси та фактори організації управління та господарювання.

Процеси децентралізації державного управління та регулювання, різке скорочення державної власності та формування потужного приватного сектора господарювання значно зменшують можливості планомірного розміщення продуктивних сил по території країни. Основним об'єктом регіональної політики залишаються передусім українські регіони. Будь-які проблеми (економічні, соціальні тощо) хоча й охоплюють усю територію, проте в регіонах вони відбуваються по-різному, не однаковою їхньою глибиною й гостротою, шляхи вирішення та спроможність місцевих органів управління щодо їх самостійного розв'язання.

Об'єктами регіональної політики вже стали локальні територіальні утворення – депресивні та кризові території (гірські населені пункти, малі функціональні міста тощо), окремі міста, програми розвитку яких затверджено урядом, різні факультативні утворення (спеціальні зони, технопарки тощо).

Активним об'єктом регіональної політики мають стати великі економічні райони, їх виділення як регіонів реалізації комплексних програм може вплинути на розвиток інтеграційних процесів і між областями, і всередині них. З одного боку, такі великі господарські системи зумовлюють прогрес внутрішніх зв'язків для підвищення ефективності виробництва, а з іншого – розвивають зовнішні, міжрегіональні зв'язки, які дають можливість одержати додатковий ефект за рахунок останніх. Формування нових відносин між центром, регіонами і місцевими спільнотами забезпечило значне збільшення повноважень регіональних органів влади та органів місцевого самоврядування.

У зв'язку з цим обов'язково слід ураховувати інтереси перерахованих суб'єктів та узгоджувати їх із загальнодержавними інтересами, а також розподіляти функції з реалізації регіональної політики між державним, регіональним і місцевим рівнями управління. Загальну соціально-економічну ситуацію в усіх регіонах ускладнюють і інші регіональні проблеми: наявність зон екологічного лиха, критичний стан малих міст, різка різниця в умовах економічного розвитку окремих територій, зокрема сільськогосподарських районів, та інших проблем.

За останні роки ринкових перетворень у національній економіці процес формування регіональної політики відбувався за двома напрямками – практичним і теоретичним. Практичний напрям представлено насамперед відповідними розділами у програмах дій урядів, посланнях Президента до Верховної Ради України, прогнозно-планових документах, а також Концепцією та Стратегією державної регіональної політики, де основна увага приділяється конкретним завданням регіональної політики, механізмам і методам, за допомогою яких уряд планує їх здійснити.

Щодо теоретичних питань формування регіональної політики, то в науковій літературі висловлюються різні погляди. В Україні теоретичні й методологічні основи регіональної політики та механізми її реалізації на різних етапах розвитку країни опрацьовувало чимало вчених, сформувалися наукові центри регіональних досліджень [7].

Означимо, що виділення органів планування та управління в рамках територіального утворення історично диктувалося необхідністю аналізу територіальних пропорцій розвитку, раціонального розподілу економічного, демографічного і ресурсного потенціалів, зрушень у розміщенні продуктивних сил, інвестиційних ресурсів, що, оперуючи лише поділом країни на області, зробити досить важко. Наприклад, ідея організаційно-управлінського зміцнення економічних регіонів шляхом створення в них інституту уповноважених у період Великої Вітчизняної війни себе цілком виправдала, вони відіграли позитивну роль у мобілізації ресурсів та їх цільовому використанні. Проте у 1948 р. апарати уповноважених ліквідовано, а замість них у повоєнні роки створено планові комісії з питань великих економічних районів. Планові комісії мали розробити разові завдання щодо опрацювання масштабних регіональних програм, проаналізувати виконання плану всього господарства району, організувати передпланові дослідження тощо. Ці комісії вивчали можливі шляхи підвищення ефективності використання потенціалу областей, що входили до економічних районів, і посилення міжобласної взаємодії. Наприкінці 60-х рр. XX ст. планові комісії було скасовано, оскільки їхня діяльність мала здебільшого пасивно-аналітичний характер.

Після розпуску планових комісій функції дослідження та планування розвитку великих економічних районів перейшли безпосередньо до Держплану СРСР і держпланів союзних республік, а в областях над плануванням розвитку територій практично ніхто не працював. Проте централізоване управління весь час потребувало як аналітичного дослідження проблем великих економічних районів, так і посилення процесів активного управління їхнім розвитком. Відтак усе відчутнішими ставали втрати економіки через недостатність координації розвитку областей і недорозвинутість господарських зв'язків. Тому у 1981 р.

прийнято рішення про відновлення апарату уповноважених у чотирьох великих економічних районах Росії – Нечорноземному, Західному, Східному Сибіру і Далекому Сході, що зумовило поширення в Радянському Союзі концепції комплексного економічного розвитку регіонів, яка передбачала: збалансованість виробничих потужностей з ресурсним забезпеченням регіонів; пропорційність економічного зростання структурних елементів регіонів; забезпечення ефективності виробничого комплексу регіонів, зокрема оптимізацію (мінімізацію) сукупних витрат; комплексну переробку місцевих ресурсів; поглиблення економічних зв'язків між суб'єктами господарювання на даній території. Однак за певний час апарати уповноважених знову перетворилися на своєрідні науково-дослідні центри, які працювали переважно над своїми проблемами, тому були ліквідовані.

Взагалі ж за часів СРСР перевага надавалася не регіональному, а галузевому управлінню. Таке управління здійснювалося з єдиного центру, а сферою його були господарські структури, побудовані за вертикальною схемою. Завдання галузевого управління полягало у використанні основних фондів і виробничих потужностей, зміні номенклатури продукції і т. ін. Структури територіального управління відповідали за наявність запасів місцевої сировини, природних ресурсів, склад і якість робочої сили, соціальні умови працівників тощо. Тобто передбачалося, що поєднання галузевого й територіального аспектів управління має позитивно впливати на вдосконалення господарської структури регіону, комплексне використання природних ресурсів.

Але в реальному житті на розвиток територіальних господарських комплексів переважно впливало галузеве управління, а регіональне мало в основному пасивний характер, і на те були відповідні причини. Розглянемо та проаналізуємо деякі з них.

а) Галузева структура матеріально-технічного постачання і пільги для підприємств під час отримання матеріальних і фінансових ресурсів оборонними галузями робили їх привабливими для регіонального керівництва. Мілітаризація економіки регіонів розглядалася як реальна можливість розвитку інфраструктури і підвищення рівня життя населення відповідної території. Насправді ж продукція воєнного призначення відіграла особливо негативну роль у процесі регіонального розвитку, оскільки не належить ні до фонду споживання, ні до фонду накопичення як джерела розширеного відтворення.

б) Свалілля галузевих міністерств і відомств під час розміщення і реалізації великомасштабних проектів, які потребують значних фінансових і матеріальних ресурсів, фактично спотворило внутрішню структуру відновлення економіки регіонів, надало їм недовершеного і небажаного вигляду.

Також негативним наслідком такої політики є руйнування внутрішньорегіональних і муніципальних циклів відтворення, що об'єктивно пригнічувало розвиток регіонів. На практиці управління на регіональному рівні зводилося до розробки комплексних планів соціально-економічних перетворень, а точніше механічного набору розрізнених рішень, не погоджених між собою. Такі рішення ухвалювалися переважно галузевими структурами управління, а так звана “ефективність наукового регіонального управління” виявилася звичайним міфом, що був вигідний правлячому прошарку бюрократії в адміністративно-командній системі як один з аргументів централізованої влади. У даному контексті регіональне управління було підсистемою цілісної системи соціалістичного способу виробництва, а отже, принципи організації, цілі, методи і методологія реалізації управлінських функцій виявилися ідентичними засобами державного управління. У цьому переконують відсутність комплексності у розвитку регіонів України, значні диспропорції між різними елементами господарської, соціальної та природної систем [8], що існують досі як наслідок попередніх часів.

Розширений зміст предмета регіональної економіки пропонує відомий російський дослідник А. Гранберг. На думку дослідника, регіональна економіка має складатися з: еко-

номіки окремих регіонів; економічних зв'язків між регіонами; регіональних систем (національна економіка розглядається як система взаємодіючих регіонів); розміщення продуктивних сил; регіональних аспектів економічного життя [9]. Однак і таке визначення не враховує всієї сукупності складових регіональної економіки з огляду на її розвиток у перехідний до ринку. До того ж теорія регіональної економіки, як і регіоналістика, має ґрунтуватися на системних засадах, що не завжди відтворюється в наукових працях з цієї проблематики. Серед науковців, які приділяють значну увагу системному підходу до питань регіональної економіки, відзначимо передусім представників української школи: М. Долішнього, С. Дорогунцова, І. Лукінова, О. Топчієва, М. Тимчука та ін.

Скажімо, В. Понеділко вважає, що розвиток регіональної економіки має будуватися на теоретико-філософському сприйнятті концепції єдиного об'єктивного взаємозв'язку природних, соціальних і економічних процесів, що відбуваються на певній території [10]. Науковець доходить висновку, що регіон є цілісністю природного і матеріального середовища, створеного людиною, а також соціуму. Причому різні типи регіонів формуються та існують завдяки певним типам взаємозв'язків між цими трьома середовищами. На його думку, принципово важливим для розвитку теорії регіоналістики, яка досліджує не міфічні продуктивні сили, а людину з усією сукупністю її проблем, є акцент не на матеріальних, а на духовних силах економічного розвитку.

Акцент на соціальну спрямованість регіональної економіки є також у визначенні М. Тимчука, який вважає її наукою, що вивчає тенденції й закономірності економічного розвитку і функціонування суб'єктів господарювання різних форм власності на даній території з метою більш повного забезпечення потреб населення [11]. Погоджуючись у принципі з цим визначенням, що відповідає сутності регіональної економіки як науки, відзначимо: по-перше, регіональну економіку доцільно розглядати тільки крізь призму відтворювальних процесів і дії економічних законів виробництва, розподілу та обміну матеріальних благ; по-друге, основним предметом вивчення регіональної економіки є пропорції економічного відтворення в регіоні.

Звідси регіональною економікою вважатимемо цілісну систему закономірностей, зв'язків і пропорцій відтворювальних процесів, що їх здійснюють суб'єкти господарської діяльності різних форм власності на певній адміністративно окресленій території. Кожний з регіонів, посідаючи конкретне місце в господарському комплексі країни, водночас утворює разом з іншими регіонами єдине економічне середовище. З посиленням самостійності та відповідальності регіонів у межах набуття Україною суверенітету, ідеї об'єднання ресурсних можливостей сусідніх територій знову актуалізуються. Але ініціатором цієї ідеї в даному випадку є не уряд чи його центральні структури, а адміністрації регіонів. Прикладом можуть бути економічні угоди, які періодично укладають адміністрації суміжних регіонів.

У процесі виробництва на території регіону перетинаються інтереси окремих підприємств, різних галузей економіки і самого регіону. Оскільки одним із завдань регіонального управління є формування пропорцій, що найбільшою мірою відповідають потребам ефективного функціонування конкретного регіону, то важливо виявити суперечності, які виникають у результаті такого перетину, а також запобігати можливим конфліктам і негативним наслідкам. У даному разі визначення регіонального управління економікою збігається певним чином з визначенням управління в широкому змісті, запропонованим Л. Зайцевою: вплив на процес, об'єкт, систему для збереження їхньої рівноваги або переведення з одного стану в інший відповідно до певних цілей [12].

Проте з погляду теорії державного управління, регіональне управління економічними процесами доцільніше вважати скоординованим впливом регіональних органів влади на відтворювальні процеси в регіоні з метою забезпечення збалансованого розвитку території та поліпшення на цій основі якості життя населення. Таке визначення передбачає розгляд регіону як цілісної, складної системи з відповідними соціально-політичними й економічними процесами, наявними об'єктами та суб'єктами управління.

Регіональне управління та місцеве самоврядування

Оскільки регіон є також складовою загальнодержавної економічної системи, регіональне управління економічними процесами має спрямовуватися на досягнення цілей подвійного характеру: *по-перше*, це оптимальний територіальний поділ праці та виробництво необхідних видів продукції і бажаних обсягів у регіональному і загальнодержавному аспектах; *по-друге*, це задоволення життєвих інтересів і потреб мешканців регіону шляхом реалізації ефективних управлінських рішень.

Проте місією (основною метою) регіонального управління економічними процесами є підвищення якості життя населення і забезпечення відтворення природних систем на базі ефективного комплексного економічного й соціального розвитку регіону, що досягається завдяки раціональній організації територіального господарства. Досягнення цієї мети передбачає виконання таких завдань [6]: *стратегічних*: реалізації регіональної політики, спрямованої на запобігання кризам та забезпечення сталого економічного піднесення; структурної перебудови економіки регіону; створення соціально орієнтованої економіки ринкового типу; *тактичних*: визначення напрямів регіональної політики, орієнтованої на запобігання кризам і стале економічне піднесення; вибору та обґрунтування пріоритетних напрямів розвитку господарського комплексу регіону; вдосконалення системи економічних регуляторів стимулювання пріоритетних напрямів розвитку економіки регіону; формування багатуокладної економіки і створення конкурентного середовища; подолання технологічного відставання виробництва шляхом перебудови технічного потенціалу області в напрямі створення відповідних науково-інноваційних структур і розгалуженої техноінфраструктури ринкового типу.

Найважливішим завданням регіонального управління економічними процесами є забезпечення сталого розвитку регіональної економіки. З метою спостереження перебігу цього процесу доцільно запровадити в регіоні систему моніторингу з використанням певних індикаторів (рис. 1).

Рис. 1. Система індикаторів сталого розвитку економіки регіону

Зазначені цілі, місія та завдання регіонального управління економічними процесами зумовлюють складну структуру його суб'єкта – органів регіонального управління як ієрархічної ланки державного управління; органів місцевого самоврядування, окремих прошарків населення; підприємств галузевої та міжгалузевої діяльності; державних підприємств; підприємств комунальної власності; виробничих структур різних форм власності; фінансової та ринкової інфраструктур; міжрегіональних організацій та установ [13].

Ці суб'єкти, взаємодіючи між собою та із зовнішнім середовищем, значною мірою впливають на характер процесів формування регіонального економічного простору і безпосередньо на об'єкти управління в регіоні: населення регіону; регіональний господарський комплекс; соціальну інфраструктуру; місцеве господарство; природне середовище. Ефективність управлінського впливу на об'єкти управління в регіоні багато в чому залежить від інтеграції управлінських структур до місцевих державних адміністрацій, їхніх структурних підрозділів та органів місцевого самоврядування.

Тому коли розглядати управління економічними процесами як складову регіонального управління в цілому, то воно впливає не лише на зазначені вище об'єкти, що входять до складу господарського комплексу регіону, але й на всі адміністративно-територіальні одиниці даного регіону. За ознакою керованості змістовний аналіз об'єктів, що входять до регіональної системи управління, дозволяє виділити їх п'ять основних класів: ті, що керуються системою автономно; діяльність яких санкціонується вищими організаціями; вищого підпорядкування, щодо яких регіональна система має право застосовувати санкції; які повністю управляються вищими організаціями; діяльність яких регулюється системою, котра лише підтримує розвиток об'єкта на відповідній траєкторії розвитку.

У науці державного управління простежується кілька підходів до оцінки ролі державних органів в управлінні регіональними економічними процесами [14]. Дослідники відзначають загальні риси управління, характерні для сучасного етапу трансформаційних перетворень в Україні, які можна звести до певних узагальнень. У регіонах запроваджено практику розробки середньострокових антикризових і стабілізаційних програм, що збігаються в термінах з періодом повноважень регіональних владних структур. Але вони не мають у більшості випадків досконаліх механізмів реалізації.

Зважаючи на економічні результати останніх років, рівень виконання стабілізаційних і антикризових програм та реалізацію заходів можна в цілому визнати задовільним, що свідчить про досить реалістичний підхід до їх розробки та відсутність елементів "прожектерства".

Довгострокові плани і програми стратегічного характеру розробляються в усіх регіонах. Однак їхнє практичне значення як економічних управлінських документів досить скромне, а зв'язок із середньостроковими й поточними програмами дій – мінімальний. Можливо, це пояснюється тим, що в них трохи переважають "ідеальні" цілі та напрями дій, які не супроводжуються достатніми економічними розрахунками.

Вплив регіональних органів влади на економіку, на діяльність суб'єктів господарювання має чіткі пріоритети: сприяння розвитку бюджетотвірних галузей, заохочення збереження і створення робочих місць, стимулювання участі підприємств і підприємницьких структур у розвитку міської та регіональної інфраструктури, сільського господарства, у відновленні пам'яток архітектури та історії.

Звичайно, окрім цих спільних рис, у регіонах України існують і певні відмінності у підходах, формах і методах управління економічними процесами, які переважно зумовлені загальним рівнем соціально-економічного розвитку регіону; специфікою природно-економічних умов; структурою економічної системи регіону; культурними та історичними особливостями регіону, специфікою регіональних органів влади.

Отже, механізми та модель регулювання економіки в кожному з регіонів формуються під впливом сукупності загальних та індивідуальних чинників, і не останню роль тут відіграють саме органи державного управління.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Враховуючи вищевикладене, можна зробити такі висновки. Регіональною політикою вважають сферу діяльності з управління економічним, соціальним, екологічним і політичним розвитком країни у регіональному аспекті відповідно до заздальгідь розробленої програми. Головною метою державної регіональної політики України на сучасному етапі розвитку є створення умов, що дозволять регіонам повністю реалізувати наявний потенціал, зробити максимальний внесок у національну економіку, здобути конкурентні переваги на зовнішньому ринку. Стратегічними завданнями регіональної політики вважають підвищення конкурентоспроможності регіонів та зміцнення їхнього ресурсного потенціалу, забезпечення розвитку людських ресурсів, зміцнення міжрегіонального співробітництва. Пріоритетними шляхами виконання цих завдань є вдосконалення державного регулювання у сфері соціально-економічного розвитку регіонів, відповідних правових, організаційних, економічних механізмів, а також підвищення ролі та відповідальності місцевих органів виконавчої влади й органів місцевого самоврядування.

Згідно з теорією державного управління регіональне управління економічними процесами доцільніше розглядати, як скоординований вплив регіональних органів влади на відтворювальні процеси в регіоні з метою забезпечення збалансованого розвитку території й поліпшення завдяки цьому якості життя населення.

Оскільки регіон є також складовою загальнодержавної економічної системи, регіональне управління економічними процесами має спрямовуватися на досягнення цілей подвійного характеру: оптимальний територіальний поділ праці й виробництво необхідних видів продукції та бажаних обсягів у регіональному і загальнодержавному аспектах, а також задоволення життєвих інтересів мешканців регіону шляхом реалізації ефективних управлінських рішень. Аналіз загальної еволюції регіональної політики свідчить, що останнім часом регіональна політика з другорядних позицій виходить на одну з головних, оскільки поширюються процеси регіоналізації та дерегіоналізації. У цілому світова інтеграція країн, прикладом якої є Європейський Союз, спричинює дивергенцію регіонів і країн, змушує владні органи ухвалювати рішення й застосовувати заходи, котрі певною мірою задовольняють потреби населення і зменшують територіальні диспропорції розвитку регіонів, головним чином за допомогою наявних ресурсів та узгодженості дій усіх гілок влади, зокрема місцевих ініціатив.

Список використаних джерел:

1. Некрасов Н. Н. Региональная экономика. Теория, проблемы, методы / Некрасов Н. Н. – М. : Экономика, 1975. – 317 с.; Некрасов Н. Н. Региональная экономика. Теория, проблемы, методы / Некрасов Н. Н. – 2-е изд. – М. : Экономика, 1978. – 266 с.
2. Румянцев А. Важные направления в экономических исследованиях / А. Румянцев // Коммунист. – 1976. – № 1. – С. 52.
3. Региональная экономика : учебник для вузов / Морозова Т. Г., Победина Н. П., Поляк Г. Б. и др. ; под ред. проф. Т. Г. Морозовой. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Банки и биржи, ЮНИТИ, 1998. – 472 с.
4. Чумаченко Н. Очерки по экономике региона / Чумаченко Н. – К. : Наук. думка, 1995. – 338 с.
5. Региональная экономика: новые подходы / Козлов Л. А., Ильин И. А., Штульберг Б. М. и др. – М. : Наука, 1993. – 126 с.
6. Воротилов В. А. Эффективность производства в регионе / Воротилов В. А. – М. : Наука, 1995. – 145 с.
7. Региони України: проблеми та пріоритети соціально-економічного розвитку : монографія / кол. авт. ; за ред. проф. З. С. Варналія. – К. : Знання України, 2005. – 498 с.

8. Чумаченко М. Управління соціально-економічним розвитком регіону / М. Чумаченко // Економіка України. – 1998. – № 4. – С. 94–99.

9. Гранберг А. Г. Основы региональной экономики : учебник для вузов / Гранберг А. Г. – М. : ГУВШЭ, 2000. – С. 14.

10. Понеділко В. Висококваліфікований склад державних службовців – фактор інтенсивного економічного зростання / В. Понеділко // Зб. наук. праць Української академії державного управління при Президенті України. – 1998. – Вип. 2. – С. 24.

11. Тимчук М. Ф. Регіональна економіка : конспект лекцій / Тимчук М. Ф. – К. : ІММБ, 1998. – С. 5.

12. Регіональне управління : навч. посіб. / Зайцева Л. М., Серьогін С. М., Коніщева Н. Й. та ін. ; заг. ред. д. е. н. Л. М. Зайцевої. – Дніпропетровськ ; ДФ УАДУ, 2000. – С. 12.

13. Макконелл К. Р. Экономикс : принципы, проблемы и политика : в 2 т. ; пер. с англ. 11-го изд. / К. Р. Макконелл, С. Л. Брю. – М. : Республика, 1992. – Т. 1. – 399 с. : табл., граф.

14. Воротін В. Є. Макроекономічне регулювання в умовах глобальних трансформацій : монографія / В. Є. Воротін. – К. : Вид-во НАДУ, 2002. – 392 с.

